

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH I RESTAURATORSKICH

Ściany wewnętrzne transeptu Kościoła p.w. Matki Bożej Pocieszenia w Drzycimiu

Autor programu prac:
mgr Aleksandra Jaskulska

TORUŃ, KWIECIEŃ 2024

SPIS TREŚCI

1. DANE OGÓLNE

- 1.1. OBIEKT*
- 1.2. PODSTAWA OPRACOWANIA*
- 1.3. CEL OPRACOWANIA*
- 1.4. ZAKRES OPRACOWANIA*

2. OPIS OGÓLNY OBIEKTU

3. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

4. BUDOWA TECHNOLOGICZNA TYNKÓW I NAWARSTWIEŃ POLICHROMII

5. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH I RESTAURATORSKICH

6. ZALECENIA I UWAGI KONSERWATORSKIE

7. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

1. DANE OGÓLNE

1.1. *OBIEKT*

Opracowanie dotyczy ścian wewnętrznych transeptu, z uwzględnieniem łuku tęczowego, ścian wschodnich oraz północnej i południowej

1.2. *PODSTAWA OPRACOWANIA*

Podstawa formalna – zlecenie Inwestora

Podstawa merytoryczna

- Oględziny, rozpoznanie i ocena stanu technicznego obiektu
- Materiały informacyjne o produktach firmy Keim
- Dokumentacja fotograficzna

1.3. *CEL OPRACOWANIA*

Celem opracowania jest przedstawienie programu prac renowacyjnych i konserwatorskich, koniecznych do przeprowadzenia i wykonania prac w zakresie ścian wewnętrznych transeptu w partiach polichromowanych w kościele p.w. Matki Bożej Pocieszenia w Drzycimiu

1.4. *ZAKRES OPRACOWANIA*

Opracowanie obejmuje opis stanu zachowania oraz budowy i techniki warstw historycznych oraz przedstawienie programu technologiczno-technicznego wykonania prac restauratorsko-konserwatorskich z uwzględnieniem materiałów przeznaczonych do tego typu prac.

2. OPIS OGÓLNY OBIEKTU

Drzycim jest wsią gminną w powiecie świeckim, województwie kujawsko-pomorskim i jest jedyną miejscowością o tej nazwie w Polsce. Nazwa ewaluowała od najstarszej Drzu przez Drzietczin , Driczmin, niemieckieDritschmin, Dretz i od 1918 roku Drzycim.

Drzycim leży na starym trakcie prowadzącym z Nowego i Grudziądza do Bydgoszczy i Torunia. Najstarsze znalezisko archeologiczne na terenie gminy Drzycim to wikiński nóż bojowy langsaks z VIII w.n.e.

Najstarsza wzmianka dotycząca Drzycimia pochodzi z 6 kwietnia 1091 roku, gdzie nad Wdą istniał już wówczas gród (Gródek), pod którym miała miejsce opisana przez kronikarza Galla Anonima bitwa wojsk księcia Władysława Hermana dążącego do podboju Pomorza z broniącymi się Pomorzanami - prawdopodobnie dowodzonymi przez księcia Świętobora.

Od roku 1309 wieś przeszła w ręce Zakonu Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego – czyli tzw. Krzyżaków. W trakcie wojny trzynastoletniej, w roku 1461, powróciła tu władza polska.

W wyniku I rozbioru (1772) Drzycim stał się częścią Prus. Niepodległość odzyskał w roku 1920.

Podczas II wojny światowej włączony został do III Rzeszy. W czasie okupacji zginęło wielu mieszkańców gminy, o czym świadczą mogiły w Jastrzębiu, Drzycimiu i Gródku.

Stanisław Kujot, badacz dziejów Pomorza podaje, że parafia grodowa w Drzycimiu istniała już w 1226 r. Wg „Słownika Geograficznego” z roku 1881, pierwsze zapisy o istnieniu kościoła zbudowanego z drewna w kształcie krzyża, pod patronatem św. Apostołów Piotra i Pawła , wspomina się już w roku 1319. Drugą świątynię drewnianą zbudowano w tym samym miejscu w XVI w. i przyjęto wezwanie Wniebowzięcia Matki Boskiej. W świątyni tej był cudami słynący obraz Matki Boskiej i łaskami słynąca Statua Ukrzyżowanego Pana Jezusa, która znajdowała się w górnej części ołtarza Pięciu ran..

Z końcem XVII w. kościół popadł w ruinę. W latach 1863–1865 na starych fundamentach zbudowano nowy, w stylu neogotyckim, p.w. Matki Boskiej Pocieszenia. Budowę kościoła i plebanii prowadził ks. Franciszek Ksawery Morawski. Konsekrował nowy Dom Boży 28.05.1876 r. sufragan Jeschke.

Kościół zbudowano na planie krzyża łacińskiego. Jest to konstrukcja jednonawowa, w kształcie prostokąta przeciętego transeptem. Prezbiterium zamknięte półkolistą absydą skierowane jest ku wschodowi. Od strony

zachodniej nad głównym wejściem wzniesiono 42-wu metrową wieżę zwieńczoną iglicą z krzyżem. Wieża pokryta była łupkiem. Po remoncie w latach 1965-1966 położono blachę cynkową pomiedziowaną a w 1990 r. uzupełniono zerwane przez wicherę płaty blachą miedzianą.

Dach kościoła pokryto dachówką, którą zmieniono w 1965 r. na przywiezioną z pokrzyżackiego zamku w Radzynie Chełmińskim. Od wschodniej strony prezbiterium dobudowano zakrystię dla ministrantów z wejściem do kościoła a nad nią umieszczono zegar.

Wymiary zewnętrzne kościoła to: długość 46 metrów, szerokość { w transepcie} 24 metry, a wysokość wewnętrzna od posadzki z kamiennych płyt do stropu 10.2 metra. Sklepienie kościoła w prezbiterium jest krzyżowe, a w absydzie w kształcie półkuli. Natomiast w nawie znajduje się sklepienie płaskie-strop belkowany z poprzecznymi podciągami które krzyżują się w transepcie.

Świątynię zdobi 18 dużych okien z witrażami. W prezbiterium są cztery mniejsze okna przedstawiające postacie ewangelistów a w zakrystii ministrantów witraż z Jezusem pukającym do drzwi. Między dużymi oknami umieszczono obrazy 14 stacji drogi krzyżowej. W transepcie od strony południowej nad bocznym wejściem do kościoła i od strony północnej zainstalowano rozety.

Wnętrze kościoła zdobią polichromie wykonane po 1916 r. przez Władysława Drapiewskiego i pomagającego mu Nikolausa Bruchera..

Drapiewski, urodzony w Gackach – wsi odległej o kilka kilometrów od Drzycimia, wykonał polichromie ścienne w 122 świątyniach, najczęściej na Mazowszu i Pomorzu. Malował m.in. Bazylikę Katedralną w Płocku i ściany katedry w Pelplinie. Jest uważany za jednego z najwybitniejszych twórców ściennej polichromii sakralnej w Europie pierwszej połowy XX wieku. Malowidła w prezbiterium drzycimskiego kościoła były odnawiane w 1973 i 2017 roku.

W prezbiterium ustawiono główny ołtarz z początku XX w wykonany z drewna dębowego z figurami Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus oraz Św. Piotra i Pawła. Wysokość nastawy ołtarzowej wynosi 8 metrów a szerokość 3 metry. Prezbiterium od nawy głównej oddzielała drewniana balustrada. Po lewej stronie usytuowano dębową ambonę, którą wspierał drewniany filar. Ambonę wraz z częścią balustrady usunięto z kościoła w latach 1980-81. Ze starej świątyni przeniesiono również barokową figurę Jezusa Ukrzyżowanego oraz obraz Najświętszej Maryi Panny. Po renowacji, figura na XX wiecznym krzyżu została umieszczona w północnej części bocznej nawy, w osobnym ołtarzu

Pięciu Ran Chrystusowych a obraz zawieszono na ścianie obok ołtarza św. Józefa.

W nawie głównej ustawiono dwa rzędy ławek. Na chórze muzycznym umieszczono organy wykonane w 1870 r. przez firmę Sauera z Frankfurtu. Mają one 15 registrów, 891 piszczałek ołowianych i drewnianych o trakturze mechanicznej, dwumanuałowe z pedałem, cztery registry i stożkowe wiatrownice. W roku 1980 organy były remontowane. Przy głównym wejściu do kościoła po lewej stronie znajduje się najprawdopodobniej średniowieczna kamienna kropielnica.

Ze starego kościoła przeniesiono również trzy dzwony z których jeden pochodzący z 1521 roku dotrwał do naszych czasów. Obecnie w wieży kościoła wiszą trzy dzwony (dwa pochodzące z lat 1949 i 1968) które od roku 1990 mają napęd elektryczny.

W latach 1980-81 usunięto boczne ołtarze- św. Alojzego, św. Józefa i Matki Bożej, przemaalowano ściany na jednolity kolor. Przed ołtarzem głównym ustawiono nowy (mensa o wymiarach 2 na 0.8 metra), obok usytuowano lektorium z granitu dostosowane do zaleceń II Soboru Watykańskiego. W 1983 roku umieszczono w głównym ołtarzu pancerne tabernakulum.

Kościół i część cmentarza okala mur z polnych kamieni. Cmentarz o powierzchni 1.8 ha od najdawniejszych czasów okala Kościół. Pierwsze wzmianki pochodzą z XIV w.

Na cmentarz i do kościoła prowadzą trzy wejścia:

- główne: schody z bramą i sześcioma niszami w których ustawiono figury czterech ewangelistów.
- boczne, węższe: od strony południowej.
- od zachodu bez schodów, co umożliwia wjazd na cmentarz.

Kościół zelektryfikowano w roku 1935 wg projektu inż. A.Hoffmana, budowniczego Pomorskiej Elektrowni Krajowej „Gródek” S.A., a w 1996 r. wymieniono instalację elektryczną.

Od roku 2013 trwają intensywne prace remontowo-konserwacyjne w kościele oraz na terenie cmentarza.

Bibliografia:

1. Jadwiga Szmergalska: Dzieje Parafii Drzycim; Pelplin 2020
2. <https://www.werbisci-laskowice.org/index.php/galeria-okolice-laskowic/67-drzycim>
3. <https://www.facebook.com/leszekjagielski.bydgoszcz/posts/drzycim-drzietczin-lub-drzczminhttpswwwfacebookcomgroups539482916446379-w-latach/622725768161939/>

3. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Stan zachowania ścian wewnętrznych transeptu w górnych partiach z polichromią w kościele Matki Bożej Pocieszenia w Drzycimiu można określić jako dobry. Brak widocznych zawilgoceń oraz śladów zasolenia wskazuje na dobry stan tynków. Widoczne silne zabrudzenia, przez które niemożliwe jest określenie oryginalnej kolorystyki oraz ewentualnych partii przemalowań. Brak dużych ubytków tynków oraz warstwy malarskiej. Widoczne niewielkie przetarcia i ubytki warstwy malarskiej. W partii gzymsu widoczne źle opracowane wałki wykazujące sporą krzywiznę i falowanie w stosunku do linii poziomych. Dolna partia malowideł – ornament w formie ślimaków, wykazuje większą ilość ubytków i przetarć. Ze względu na remont i renowację malowideł w latach 70-tych XX wieku, przed oczyszczeniem powierzchni polichromii nie można określić miejsc występowania reperacji i przemalowań.

4. BUDOWA TECHNOLOGICZNA TYNKÓW I NAWARSTWIEŃ POLICHROMII

Tynki oryginalne wykonane są z zaprawy mineralnej o jednorodnej grubości i wielkości frakcji kruszywa. W obrębie ścian nie są widoczne partie odznaczające się inną fakturą. Tynki są wykończone na gładko, jednak widoczna jest lekka ziarnistość podłoża. Późniejsze uzupełnienia ubytków wykonane są zaprawą gipsową o gładkim wykończeniu, co widoczne jest w partii wałków gzymsu na łuku tęczowym. Zaprawa wykończona jest warstwą pobiałą w celu wyrównania powierzchni oraz przygotowania tynków pod polichromię. Oryginalna polichromia opracowana jest farbami o spoiwie

krzemianowym, o czym świadczy dobry stan zachowania oraz historyczne przekazy i badania innych polichromii wykonanych przez Drapiewskiego. Malarz współpracował z firmą Keim i wykorzystywał ich farby i spoiwo krzemianowe. Polichromia ma charakter kryjący z matowym wykończeniem bez widocznej faktury farb. Dolne partie polichromii w formie ornamentu wykonane w późniejszym okresie wykonane są prawdopodobnie farbami emulsyjnymi i artystycznymi, na co wskazuje nasycony kolor, lekki połysk oraz widoczna faktura farb. Końcowa analiza technologii wykonania może ulec zmianie po wykonaniu badań spoiwa i stratygrafii wykonanych w trakcie prac.

5. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH I RESTAURATORSKICH

5.1. *WYKONANIE DOKUMENTACJI FOTOGRAFICZNEJ ORAZ POBRANIE PRÓBEK POLICHROMII I TYNKU*

Ze względu na umiejscowienie polichromii powyżej 3 m nad powierzchnią podłogi wymagane jest wykonanie dokładnej dokumentacji fotograficznej z poziomu rusztowania w celu udokumentowania faktycznego stanu zachowania sprzed rozpoczęcia prac. Pobranie próbek ma na celu ustalenie stratygrafii – a więc określenie ewentualnych warstw wcześniejszych oraz przemalowań, oraz spoiwa, w celu określenia powierzchni opracowanych przez Drapiewskiego i jego warsztat oraz późniejszych opracowań.

5.2. *OCZYSZCZENIE POWIERZCHNI MALOWIDEŁ*

Powierzchnie malowideł należy oczyścić sposobem mechanicznym – gąbkami typu Wish-ab o różnej twardości. Po oczyszczeniu mechanicznym zaleca się wykonanie próby odporności warstwy malarskiej na działanie wody i następnie umyć powierzchnie parownicą z regulowanym przepływem pary i wody. Oczyszczenie w dwóch etapach ma na celu przywrócenie oryginalnej kolorystyki i nasycenia barw farb krzemianowych.

5.3. USUNIĘCIE WTÓRNYCH UZUPEŁNIEŃ WARSTWY MALARSKIEJ

W przypadku występowania warstw wtórnych należy usunąć je metodą mechaniczną przy użyciu przecinaków i skalpeli lub przy pomocy preparatu do usuwania powłok na bazie tworzyw sztucznych KEIM DISPERSIONSENTFERNER. Środek ten jest dedykowany do stosowania na ścianach – ulega biodegradacji i możliwe jest całkowite usunięcie preparatu z warstwy malarskiej i tynków.

5.4. USUNIĘCIE WTÓRNYCH TYNKÓW

W przypadku występowania wtórnych tynków o charakterze cementowym lub gipsowym zaleca się usunięcie ich metodą mechaniczną – przy użyciu przecinaka lub skalpela.

5.5. PODKLEJENIE ODSPOJONYCH TYNKÓW I UZUPEŁNIENIE PĘKNIĘĆ ŚCIAN

W miejscach odspojenia tynków zaleca się podklejenie ich metodą iniekcji wapiennym środkiem PLM – A lub PLM - M, w celu związania warstw tynku z podłożem, ich stabilizacji i wzmocnienia. W celu ustabilizowania pęknięć tynku zaleca się ich uzupełnienie tymi samymi środkami.

5.6. UZUPEŁNIENIE UBYTKÓW TYNKU

W przypadku miejsc, gdzie tynk został usunięty całkowicie, zaleca się wykonanie rekonstrukcji tynków w układzie dwuwarstwowym. Do rekonstrukcji zaleca się zaprawy gotowe, spełniające wymogi materiałów używanych do renowacji zabytków, posiadających certyfikat WTA. W przypadku pierwszej warstwy zaleca się zaprawę KeimPorosan – Trass – Sanierputz – NP. Jest to tynk renowacyjny na bazie trasu, wapna, piasku, cementu i dodatków; stosowany we wnętrzach i na zewnątrz, na

powierzchniach narażonych na działanie wilgoci i soli, o uziarnieniu: 0 - 1,2 mm - grubość jednej warstwy tynku 10-20 mm - porowatość > 40%. Drugą warstwę należy wykonać przy użyciu zaprawy KeimPorosan – Ausgleichsputz – NP o podobnych właściwościach do poprzedniego, posiadający jednak mniejsze uziarnienie: 0 – 0,4 mm). Uzupełnienia mniejszych ubytków zaleca się wykonać jedną z wyżej wymienionych zapraw o uziarnieniu odpowiadającym oryginalnemu. Uzupełnienia należy opracować w sposób tożsamy do oryginału, tj. z widocznym uziarnieniem i fakturą. Po opracowaniu powierzchni tynków należy na nie założyć warstwę pobiału wapiennej – Keim Athenit – Forte. W przypadku wałków gzymsu zaleca się uzupełnienie ubytków i wyprowadzenie kształtu profilu przy pomocy zaprawy sztukatorskiej Baunit Stuccoco Feinzug FF 89 – szybkowiążąca zaprawa sztukatorska o niższym ciężarze właściwym niż tradycyjne zaprawy wapienne.

5.7. ZABEZPIECZENIE I KONSOLIDACJA WARSTWY MALARSKIEJ I TYNKÓW

W przypadku osypującej się i osłabionej warstwy malarskiej należy wstępnie skonsolidować ją preparatem na bazie hydroksypropylocelulozy Klucel G w stężeniu ok.3% nakładanym na bibuły japońskie. W celu skonsolidowania i wzmocnienia warstwy malarskiej i tynków zaleca się użycie preparatów z zawartością krzemianów stosowanych do impregnacji i gruntowania Keim Silex – OH oraz Keim Soliprim lub Keim Fixativ.

5.8. UZUPEŁNIENIE UBYTKÓW WARSTWY MALARSKIEJ

Warstwę malarską należy uzupełnić przy pomocy scalenia kolorystycznego plamą z wykorzystaniem technik retuszerskich punktowania kropka lub kreską. Wybrana technika musi być neutralna w stosunku do oryginalnych warstw. Uzupełnienia należy wykonać pigmentami mineralnymi syrkami osadzonymi na spoiwie w postaci 5% Polialkoholu Winyłowego (PAW). Spoiwo to jest w pełni odwracalne i nie jest podatne na zmiany wyglądu i właściwości z upływem czasu. Uzupełnienia złotych elementów polichromii należy wykonać przy pomocy złota mineralnego lub proszkowe na tym samym spoiwie.

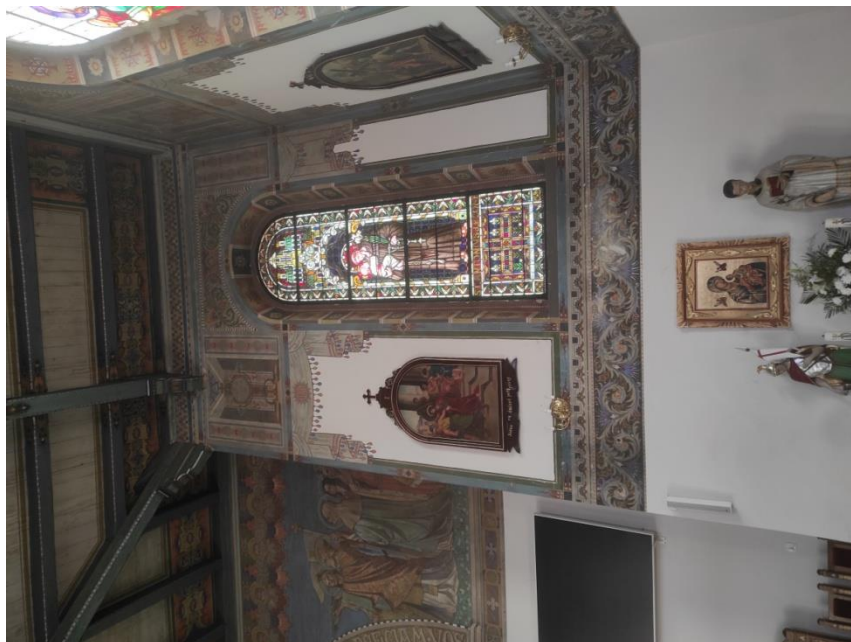
6. ZALECENIA I UWAGI KONSERWATORSKIE

W trakcie prowadzenia prac renowacyjno – konserwatorskich wymagany jest nadzór dyplomowanego konserwatora zabytków. Autor programu prac konserwatorskich przewiduje możliwość pojawienia się problemów i zadań konserwatorskich nie zawartych w niniejszym opracowaniu, co jest nieodłącznym i częstym zjawiskiem związanym z pracami remontowymi prowadzonymi w budynkach zabytkowych. W przypadku wystąpienia takiej ewentualności zaleca się rozpatrzenie i podjęcie decyzji o dalszym postępowaniu wspólnie z Inwestorem, Miejskim Konserwatorem Zabytków i nadzorem konserwatorskim. Przed rozpoczęciem prac należy uzyskać stosowne zezwolenie i akceptację Miejskiego Konserwatora Zabytków lub organu pełniącego nadzór nad zabytkiem np. gmina . Zaleca się też wykonanie pełnej dokumentacji powykonawczej zgodnej z zasadami Ośrodka Dokumentacji Zabytków.

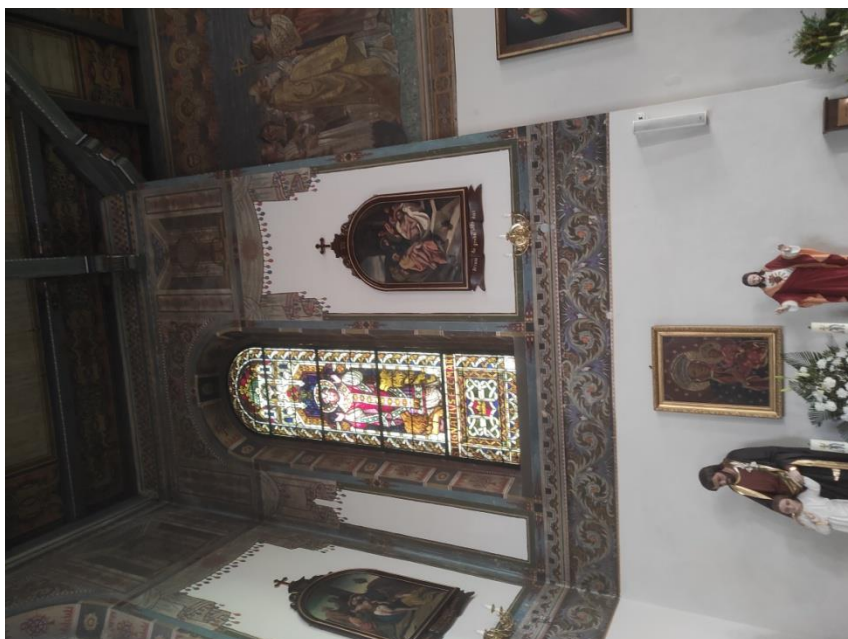
7. DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

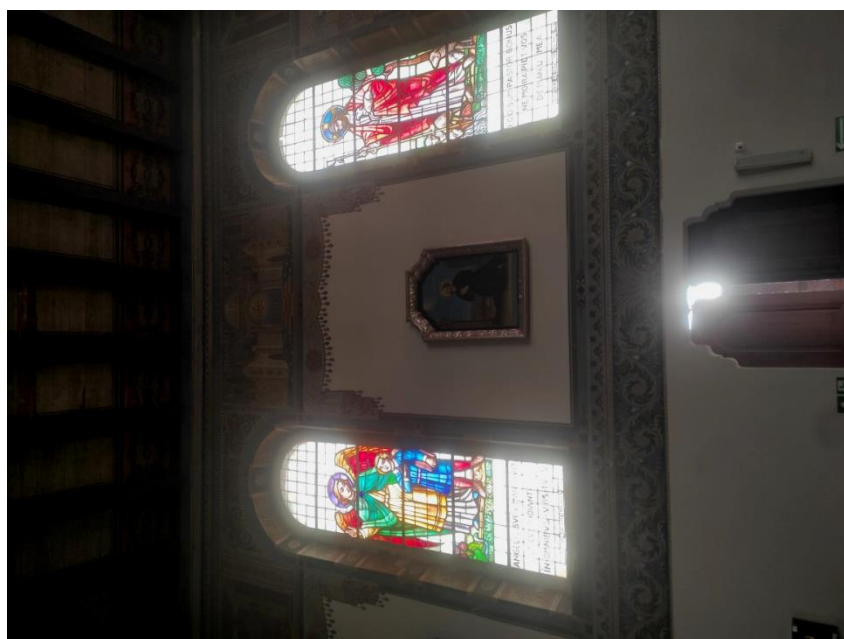
Fot.1. Malowidło z przedstawieniem Hołdu Eucharystycznego na ścianie łuku tęczowego – wschodnia ściana transeptu

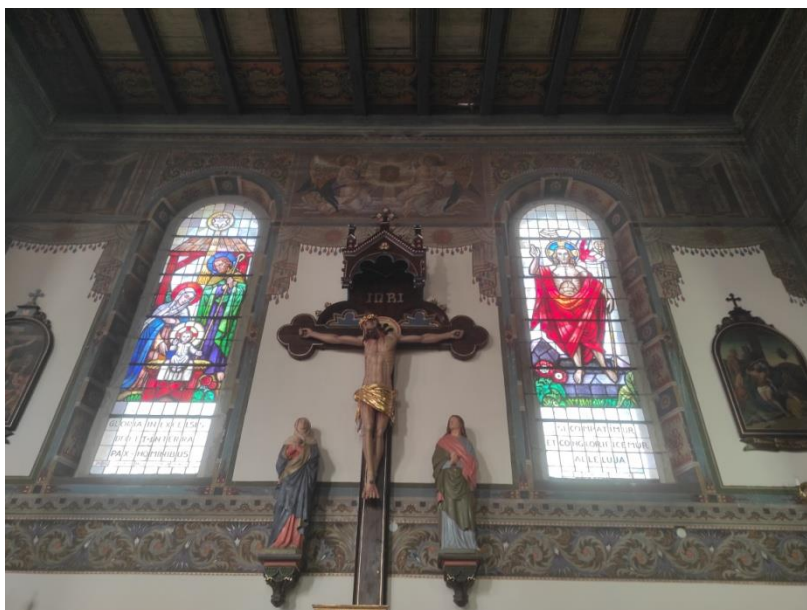
Fot.2. Malowidła na wschodniej ścianie transeptu po stronie południowej z przedstawieniami eucharystycznymi i ornamentami roślinnymi i geometrycznymi. Widoczna zdobiona nisza okienna oraz dolna partia ornamentów późniejszych lub przemalowanych.

Fot.3. Malowidła na wschodniej ścianie transeptu po stronie północnej z przedstawieniami eucharystycznymi i ornamentami roślinnymi i geometrycznymi. Widoczna zdobiona nisza okienna oraz dolna partia ornamentów późniejszych lub przemalowanych.

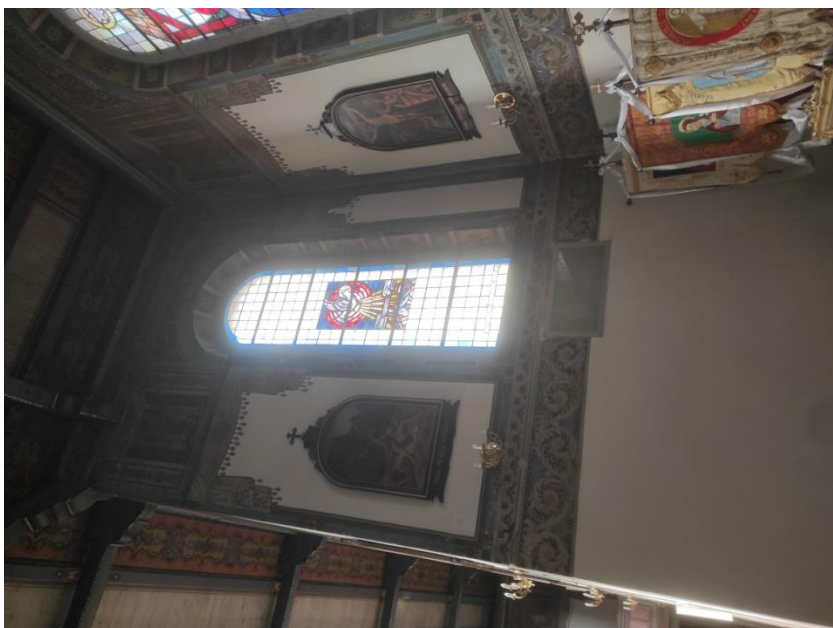
Fot.4. Malowidła na południowej ścianie transeptu z przedstawieniami eucharystycznymi i ornamentami roślinnymi i geometrycznymi. W centralnej części górnej widoczne malowidło przedstawiające Miasto Boże Jerozolimę. Widoczna zdobiona nisza okienna oraz dolna partia ornamentów późniejszych lub przemalowanych.

Fot.5. Malowidła na północnej ścianie transeptu z przedstawieniami eucharystycznymi i ornamentami roślinnymi i geometrycznymi. W centralnej części górnej widoczne malowidło przedstawiające 2 anioły trzymające Chustę Św. Weroniki. Widoczna zdobiona nisza okienna oraz dolna partia ornamentów późniejszych lub przemalowanych.

Fot.6. Malowidła na zachodniej ścianie transeptu po stronie południowej z przedstawieniami eucharystycznymi i ornamentami roślinnymi i geometrycznymi. Widoczna zdobiona nisza okienna oraz dolna partia ornamentów późniejszych lub przemalowanych.

Fot.7. Malowidła na zachodniej ścianie transeptu po stronie północnej z przedstawieniami eucharystycznymi i ornamentami roślinnymi i geometrycznymi. Widoczna zdobiona nisza okienna oraz dolna partia ornamentów późniejszych lub przemalowanych.

